

povsem taka, kakor bi si jo želeli. Kronološko fiksiranje posameznih dokumentov je v mnogih slučajih pomanjkljivo, citiranje literature in izdaj bi bilo lahko popolnejše in tudi korektura bi bila lahko skrbnejša. V posameznosti se nočem spuščati, kajti storil sem to na drugem mestu. Vkljub pomanjkljivostem sem mnenja, da bo zbirka g. Solovjeva služila prav dobro praktičnim svrham seminarskih vaj, pa tudi znanstvenik, kateri sega po prvih virih, jo bo zaradi omejenih novih in popolnejših tekstov moral uporabljati. M. Kos.

*

Opis Kranjske iz leta 1811.

Generalni policijski komisar francoske Ilirije v Ljubljani, Tous-saint, zelo marljiv uradnik, je sestavil 9. julija 1811 kratek opis Kranjske z naslovom »Exposé statistique de la Carniole¹, čigar vsebina je v glavnem sledeča:

Kranjska obsega 400.214 nemških kvadratnih milj. Proizvodi dežele so: žito, rž, ječmen in oves, po čijih žetvi sejejo proso, koprjo, lan in predvsem ajdo (žetev te poslednje tvori bogastvo kmeta, kadar uspe, kar se dogaja 4 krat v šestih letih); sadje vseh vrst, iz katerega izdelujejo sadjevec (baron K. S. Zois je lansko leto izdelal iz neke vrste hrušk, ki je posebnost te dežele, sirup, ki je popolnoma uspel); krompir, sočivje, kostanji, priznani orehi, živina, divjačina, medvedje, neka vrsta podgan imenovane polhi, katere jedo in čijih obdelana koža da lep kožuh; čebele v izobilju, divja in udomačena perutnina, les za zgradbe, vino, premog, železo, marmor, mineralne vode v Toplicah, ki so last princa Auersperga, in ribe.

V Lipici na Krasu se nahaja cesarska žrebčarna za jezdne konje. Bogastvo dežele obstoja v izvozu železa, jekla, svinca, vin, premoğa, platna, polhovitih kož, medu, voska, stavbnega lesa, raznih izdelkov iz lesa in železa.

Soli primanjkuje. V nekaterih krajih je voda tako redka, da je treba iti ponjo do 6 milj, posebno v ozemlju med Krškim in Novim mestom.

Ob cesti iz Postojne na Reko so 3 ali 4 graščinska posestva, čijih prebivalci se imenujejo Čiči; ti tvorijo poseben narod, imajo posebno obleko, so bili nekdanj oboroženi in so izvrševali poklic tatov iz bede. Sedanja vlada je s pametnimi ukrepi napravila konec temu tolovajstvu.

Iz Ljubljane vodijo 4 velike ceste na 7 raznih točk:

1. na Štajersko in na Dunaj; 2. na Koroško, cepi se v Kranju; en del gre čez Ljubelj v Celovec, drugi v Beljak; 3. v Italijo, cepi se v Postojni; en del gre v Razdrto, kjer se zopet cepi v dve cesti, katerih ena gre v Gorico, druga v Trst; cesta s Postojne gre na Reko; 4. čez Novo mesto v Karlovac.

Kranjska se ne more prehraniti. Uvozila je letno 2000 volov iz Štajerske in 1000 iz Koroške, svoje žito iz Ogrske, svinje iz Hrvat-ske in včasih po tihotapstvu iz Turčije, sol iz Trsta.

¹ Akt se nahaja v pariških Archives nationales, karton F 76553.

030052842

Glavno bogastvo so rudniki, ki pa so premalo izrabljeni. Pomanjkanje lesa in oglja so občutili že pod staro vlado. Premog se najde v izobilju med Savo in Štajersko. Njegov uvoz bi bil zelo potreben, da se obvarujejo gozdovi.

Pri Ljubljani je veliko močvirje v obsegu 40.000 juter. Pravijo, da ni nemogoče ga izsušiti. S tem bi bilo to ozemlje pridobljeno za poljedelstvo.

Dobra lastnost prebivalcev je njihova sprejemljivost za pouk. Sam od sebe ne bo ničesar podvzel, če pa vidi uspeh, bo delal z vsemi svojimi močmi. Duhovniki imajo največji vpliv. Kranjec je v splošnem zelo malomaren in zelo zaostal v vseh rokodelstvih, umetnostih in obrtih, prebivalci subdelegacije Postojna živijo — razen nekaterih lesnih delavcev — samo od prevoza blaga; odtod izvira beda, ki vlada navadno v tej subdelegaciji.

Prebivalci subdelegacije Novo mesto gojijo v nekaterih krajih vinsko trto, pa ne poskusijo je izboljšati. Največ med njimi jih živi samo od male trgovine, ki jo vsako leto opravijo v tujini. Več ko 3 ali 4000 teh prebivalcev, posebno Kočevarji, nosijo v Avstrijo, na Poljsko, v države renske konfederacije itd. citrone, oranže, fige, lavorjeve liste, suho grozdje, blago vseh vrst, in prinašajo nazaj v svojo deželo denar, ki ga potrebujejo za nakup žita in vzdrževanje svojih družin do prihodnjega leta.

Prebivalci Gorenjske so bolj olikani in živijo bolj v blagostanju. To prednost dolgujejo rudnikom in raznim tovarnam, ki dajejo zaslužek številnim osebam in obogačajo podjetnike.

Glavna napaka Kranjcev je odpor proti vojaški službi. Vzrok ni pomanjkanje poguma, ampak mržnja na vse, kar jih podvrže kakršnikoli nepriliki, in posebno na avstrijski sistem, ki jih je držal celo življenje pri vojaki.

Kranjski kmet je precej nemiren in odreče mnogokrat pokorščino svojim višjim. Kadar so se enkrat zbrali, postanejo nevarni in barbarski. To so dokazali leta 1809. Vojaški oddelek jih drži v pokorščini.

Najodličnejše rodbine Kranjske so: princi in grofi Auersperg, princi Porzia, grofi in baroni Lichtenberg, grofi Thurn, baroni Zois, baroni Hallenstein, grofi Blagay, baroni Taufferer, baroni Ellsner, baroni Codelli, baroni Schweigar in baroni Wolkersberg.

Toussaintov pregled je majhen, a zanimiv drobec k naši gospodarski in kulturni zgodovini.

Dr. M. Pivec.

*

Jevrejski almanah za g. 5686 (1925—1926), I. g. Vršac, 1925, 8°, 302. — Publikacija, ki jo je začel izdajati Savez rabina kraljevine SHS, vsebuje vrsto ritualnih in leposlovnih prispevkov, obširen pregled knjig in nekaj zgodovinskih člančičev: L. Šik, O potrebi povjesnice Jevreja u Jugoslaviji; G. Schulsinger, O pravnom i gospodarskom životu Jevreja u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj g. 1371.—1496. s osobitim obzirom na ondašnje prilike u području današnje Slovenije;

J. Diamant, Najstarija židovska bogoštovna općina u Hrvatskoj; B. Šik, Sličica iz 30 godišnjeg rata; L. Fischer, Statistika Jevrejstva u kraljevini SHS.

Schulsingerjeva razprava (106—117) je za nas najbolj zanimiva. Avtor izpopolnjuje sliko dobe 1371—1496, ki jo podajata J. E. Scherer (*Rechtsverhältnisse der Juden in deutschösterreichischen Ländern*) in Art. Rosenberg (*Beiträge zur Geschichte der Juden in Steiermark*) po nežidovskih virih, s podatki iz 2 del (Terumat-ha-dešen in Pesakim-u-Ketabim) rabija Izraela Isserleina (1390—1460), ki je bil 1427—1435 deželni rabi za Štajersko, Koroško in Kranjsko, s sedežem v Mariboru in pozneje v Wiener Neustadtu. Omenjeni deli sta sestavljeni iz njegovih responz na vprašanja ritualne in pravne narave, in vsebujejo reminiscence na resnične dogodke o židovskih občinah omenjenih treh dežel, ki so, čeprav 1379 politično razdeljene, ostale vendar gospodarska enota.

Iz teh odgovorov vstaja sledeča slika položaja štajerskih, koroških in kranjskih židov: Trgovali so z vinom, s konji, z lesom, tudi z mlekom in sirom, ker so se tudi pečali z živinorejo. Ozke trgovske zveze so imeli z italijanskimi avstrijskimi deželami in z Benetkami, kamor se šli vsako leto enkrat kupovat za bogoslužje predpisana granatna jabolka. Trgovali so ne samo s kmeti in meščani, temveč tudi z dijaki in duhovniki, katerim so smeli prodajati knjige razen verskih židovskih. Obrtniki niso smeli biti, zato so trgovali z denarjem, v katero svrhu so tvorili včasih finančne konzorcije tudi s plemstvom in klerom; ko pa koncem 14. stoletja ta dva stanova nista več rabila židovskega kapitala, so jim preostali le obrtniki in kmetje, in sledila je delna preselitev židov iz mest na vasi. V interesu knezov je bilo, dvigniti s privilegiji za trgovino davčno moč židov, in avstrijski vojvode so bili v tem oziru široko-grudni. L. 1244. je bila dovoljena obrestna mera 8 fenigov po funtu in tednu, l. 1338. so jo židje sami, v zahvalo za zaščito, znižali na 3 fenige. Kot jamstvo se je dolg vknjižil v posebno knjigo (*Judenbuch*). Od Friderika III. sem so Štajerska, Koroška in Kranjska v trajni posesti židovskega regala. Za pobiranje davkov so imenovali najbolj ugledne in bogate žide. Isserlein govori obširno o davčnem sistemu. Razen rednih in izrednih davkov so obstojale še druge dajatve, n. pr. izdatki za spremstvo pri obisku kneza v dotičnem mestu. Posebna institucija, židovski sodnik (*Judenrichter*), je reševal spore med kristjani in židi; bil je visok uradnik in navadno v zelo prijateljskih odnošajih z židi. Taka sodišča so bila le v večjih krajih, v našem slučaju v Judenburgu, Brucku, Grazu, Voitsbergu, Radgoni, Mariboru in Ptuju, ker so koroški in kranjski židje v gospodarskem oziru gravitirali k štajerskim. Za spore med židi samimi je še obstojalo »mojstrsko sodišče« (bel-din) z občinskim rabijem na čelu, če niso klicali posvetnega sodišča. Moglo je izreči denarno kazen, zapor in prokletstvo; glede tega slednjega je bila možna apelacija na deželnega kneza, zaradi možne zlorabe tega sredstva zoper osebne nasprotnike rabija. Doba, ki sicer ni bila popolnoma mirna

— dogajalo se je dosti preganjanj, čijih zelo tehten motiv so bile konfiskacije — v kateri se je pa židom, posebno pod Friderikom III., židovskim cesarjem, razmeroma dobro godilo, je zaključil l. 1496., pod Maksimilijanom I., izgon vseh židov iz Štajerske, Koroške in Kranjske. Preselili so se deloma v Turčijo, deloma v Gorico, Gradiško in Trst. Povratak je sledil šele po 300 letih, pod Jožefom II. M. P.

ZEMLJEPIS.

»Geografski Vestnik«. Časopis za geografijo in sorodne vede. Letnik I. 1925. Izdaja in zalaga Geografsko društvo v Ljubljani. Uredili: Dr. Valter Bohinec, dr. Roman Savnik, dr. Ivo Rubić.

Za »Časopisom za slov. jezik, književnost in zgodovino«, »Zbornikom juridičnih razprav«, »Zbornikom za umetnostno zgodovino«, »Bogoslovskim Vestnikom« — smo dobili zopet nov časopis kot sad naše univerze, tem pomembnejši, ker ga imamo zahvaliti inicijativnosti akademske mladine, ki je že l. 1922. ustanovila Geografsko društvo na univerzi v Ljubljani.

Geografija je zlasti danes aktualna veda, ki ima po klimatologiji, gospodarski in politični geografiji ter kartografiji vse polno stikov s praktičnim življenjem. Naša država zavzema po zaslugi Jovana Cvijića na tem polju dokaj častno mesto in Geografsko društvo v Beogradu s svojim Glasnikom je bilo gotovo ustanoviteljem ljubljanskega društva in časopisa kot vzor pred očmi. Da tudi Slovenci nismo novinci v geografiji, dokazuje razprava V. Bohinca: »Razvoj geografije v Slovenčih« (s sliko P. Kozlerja), ki stoji na uvodnem mestu »mesto predgovora« in govori o naših zemljepiscih od Herbertsteina in Valvazorja do sedaj delujočih mož. Kot nam je umetnostna zgodovina naravnost odkrila nov svet v naši preteklosti, tako čitamo tu začudeni n. pr. o zaslugah naših misijonarjev Knobleharja in Dovjaka pri rešitvi nilskega problema in odkritju notranje Afrike, o afriškem potovalcu Klančniku, oceanografu Čižmanu in drugih, ki jih — kot kartografa Kocena — pozna tuji svet bolje od nas (saj Dovjaka in Čižmana n. pr. zaman iščemo v Slov. biografskem leksikonu!). Vsa slov. geografija preteklosti — ugotavlja razprava — stoji pod nemškim vplivom, edini J. Jesenko, avtor dveh »klasičnih knjig slov. geografije« (Občni zemljepis in Prirodoznanski zemljepis) uporablja tudi nenemško slovstvo. Zato bo tudi naloga novega društva in časopisa obrniti našo pozornost na zapadno-evropsko in slovansko geografijo. »V domovini sami pa čaka nebroj geografskih problemov rešitve,« končuje razprava, »ali naj prepustimo tujcem njih reševanje? Ali naj venomer požiramo očitke, da smo kulturno zaostali, da naša znanost nič ne pomenja?« — V drugi razpravi »Geografija in etnologija« uvodoma L. Ehrlich brez potrebe dokazuje njeno upravičenost, kajti nihče ne trdi, da je geografija le »materialna« veda, ki »razpravlja o morfologiji zemeljske površine, o klimatologiji, o naravnih pogojih za živa bitja, kakor n. pr. o razdelitvi celine